

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی
گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی
پایان‌نامه دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی

**واکاوی و تبیین عوامل عمده مؤثر بر فرهنگ مطالعه در ایران
و ارائه مدلی مناسب برای توسعه آن**

استاد راهنما

دکتر محمدحسین دیانی

استاد مشاور

دکتر رحمت‌الله فتّاحی

نگارش

محمود سالاری

۱۳۹۱

فهرست مطالب

ب	فهرست مطالب
ذ	فهرست جدول‌ها، نمودارها و شکل‌ها
ض	تقدیم
ط	چکیده
۱	فصل اول
۲	مقدمه
۲	تعریف و تبیین مسئله
۸	هدف‌های پژوهش
۸	اهمیت، ضرورت و فواید پژوهش
۹	پرسش‌های پژوهش و توجیه طرح آنها
۱۰	فرضیه‌های پژوهش
۱۱	تعریف‌های مفهومی و عملیاتی
۱۴	فصل دوم
۱۵	مبانی نظری
۱۵	چیستی مطالعه
۱۶	اهمیت و جایگاه مطالعه در فرهنگ ملی و دینی
۱۷	مطالعه چگونه رفتاری است؟
۱۸	رابطه بین فرهنگ و مطالعه
۱۸	چیستی فرهنگ
۱۹	ویژگی‌های اساسی فرهنگ
۲۱	لایه‌های فرهنگ
۲۲	لایه‌های فرهنگ مطالعه
۲۲	لایه اول: تظاهرات و جلوه‌های مطالعه
۲۲	لایه دوم: هنجارها و قواعد مطالعه
۲۳	لایه سوم: جهان بینی، ارزش‌ها و باورهای مطالعه

۲۵	بخش دوم: پیشینه پژوهش
۲۵	پیشینه پژوهش در ایران
۲۵	مروری بر پژوهش‌های لایه ارزش‌ها و باورهای فرهنگ مطالعه
۲۸	مروری بر پژوهش‌های لایه قواعد فرهنگ مطالعه
۳۵	مروری بر پژوهش‌های لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه
۳۹	پیشینه پژوهش در خارج از کشور
۴۰	مروری بر پژوهش‌های لایه ارزش‌ها و باورهای فرهنگ مطالعه
۴۷	مروری بر پژوهش‌های لایه قواعد فرهنگ مطالعه
۶۲	مروری بر پژوهش‌های لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه
۶۸	جمع بندی و نتیجه‌گیری
۷۶	فصل سوم
۷۷	مقدمه
۷۷	متغیرهای تحقیق
۷۸	روش پژوهش
۷۸	رویکرد تحقیق
۸۰	چیستی نگرش و روش سیستمی
۸۰	مفهوم و تعریف نگرش سیستمی
۸۲	تشریح و توجیه مدل (الگو) تحقیق
۸۳	جامعه تحقیق و روش نمونه‌گیری
۸۴	مراحل پژوهش و شیوه گردآوری اطلاعات
۸۵	روایی و پایایی ابزار سنجش
۸۵	روایی
۸۶	پایایی ابزار سنجش
۹۰	روش‌های آماری و تجزیه و تحلیل داده‌ها
۹۱	آزمون فرضیه نرمال بودن متغیرها
۹۵	معرفی فن تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و مراحل تحقیق بر مبنای آن
۹۶	نحوه محاسبه و وزن دهی مؤلفه‌ها و نرخ ناسازگاری در نرم‌افزار اکسپرت چویس

۹۸	مراحل تحقیق بر مبنای فن تحلیل سلسله مراتبی
۱۰۰	فصل چهارم
۱۰۱	مقدمه
۱۰۱	بررسی جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان پرسشنامه اول
۱۰۱	وضعیت جنسیت مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه اول
۱۰۲	وضعیت سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه اول
۱۰۲	وضعیت جایگاه مشارکت‌کنندگان از نظر دارا بودن پست‌های اجرایی و مرتبه دانشگاهی در پرسشنامه اول
۱۰۳	وضعیت رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه اول
۱۰۳	علت انتخاب مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه اول
۱۰۴	وضعیت جمعیت‌شناختی جامعه تحقیق پرسشنامه دوم
۱۰۴	وضعیت جنسیت مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه دوم
۱۰۵	وضعیت سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه دوم
۱۰۵	وضعیت جایگاه مشارکت‌کنندگان از نظر دارا بودن پست‌های اجرایی و رتبه دانشگاهی در پرسشنامه دوم
۱۰۶	وضعیت رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه دوم
۱۰۷	علت انتخاب افراد به عنوان مشارکت‌کننده در پرسشنامه دوم
۱۰۷	وضعیت جمعیت‌شناختی جامعه مشارکت‌کننده پرسشنامه سوم
۱۰۸	وضعیت جنسیت مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه سوم
۱۰۸	وضعیت سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه سوم
۱۰۸	وضعیت جایگاه مشارکت‌کنندگان از نظر دارا بودن پست‌های اجرایی و رتبه دانشگاهی در پرسشنامه سوم
۱۰۹	بررسی وضعیت رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان در پرسشنامه سوم
۱۱۰	علت انتخاب افراد مشارکت‌کننده در پرسشنامه سوم
۱۱۰	بخش تحلیل یافته‌ها
۱۱۱	تحلیل یافته‌های پرسشها:
۱۳۷	تحلیل مؤلفه‌های فرعی لایه‌های فرهنگ مطالعه

- تحلیل یافته‌های پرسشنامه دوم ----- ۱۴۱
- فرضیه‌های پژوهش پرسشنامه دوم: ----- ۱۴۱
- مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها و باورهای پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۲
- مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد فرهنگ مطالعه پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۴
- مؤلفه‌های اصلی لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۵
- وضعیت لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه در پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۷
- میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی در سه لایه - پرسشنامه ۲ -- ۱۴۹
- بررسی میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی در لایه ارزش‌ها --- ۱۴۹
- میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی در لایه قواعد ----- ۱۵۲
- بررسی میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی در لایه جلوه‌ها --- ۱۵۵
- آزمون فرضیه‌ها ----- ۱۵۷
- فرضیه‌های مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد ----- ۱۵۸
- فرضیه‌های مؤلفه‌های اصلی لایه جلوه‌ها ----- ۱۶۰
- فرضیه‌های لایه‌های فرهنگ مطالعه ----- ۱۶۲
- بررسی فرضیه‌های کل لایه ارزش‌ها و باورها ----- ۱۶۲
- بررسی فرضیه‌های کل لایه قواعد ----- ۱۶۳
- بررسی فرضیه‌های کل لایه جلوه‌ها ----- ۱۶۴
- تحلیل یافته‌های پرسشنامه سوم ----- ۱۶۴
- ساختار سلسله مراتبی عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه ----- ۱۶۵
- یافته‌های پرسشنامه سوم ----- ۱۷۲
- بررسی اثرات کلیه مؤلفه‌های اصلی و فرعی لایه ارزش‌ها ----- ۱۷۶
- لایه قواعد فرهنگ مطالعه ----- ۱۷۶
- بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی دولت ----- ۱۷۸
- بررسی اولویت مؤلفه‌های فرعی نظام آموزشی ----- ۱۷۹
- بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی حوزه چاپ و نشر ----- ۱۸۰
- بررسی اولویت تمامی مؤلفه‌ها و نرخ ناسازگاری کل لایه قواعد ----- ۱۸۲
- لایه سوم: جلوه‌های فرهنگ مطالعه ----- ۱۸۳
- بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی جامعه ----- ۱۸۳

۱۸۳	بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی حوزه چاپ و نشر
۱۸۴	بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی کتابخانه
۱۸۵	بررسی اولویت عوامل فرعی مؤلفه اصلی فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی
۱۸۶	بررسی اولویت تمامی مؤلفه‌ها و نرخ ناسازگاری کل لایه جلوه‌ها
۱۸۶	مدل پیشنهادی توسعه فرهنگ مطالعه با توجه به نتایج پرسشنامه سوم
۱۹۲	فصل پنجم
۱۹۳	مقدمه
۱۹۳	مرحله اول تحقیق
۱۹۵	مقایسه میانگین کل عوامل مؤثر در لایه‌های سه گانه فرهنگ مطالعه
۱۹۵	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها
۱۹۷	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها
۱۹۸	نتایج رتبه‌بندی شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی در لایه ارزش‌ها
۱۹۹	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد
۲۰۰	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد
۲۰۱	نتایج رتبه‌بندی شاخص‌های لایه قواعد
۲۰۳	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی لایه جلوه‌ها
۲۰۳	نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها
۲۰۴	نتایج رتبه‌بندی شاخص‌های لایه جلوه‌ها
۲۰۶	مرحله دوم تحقیق
	پرسش دوم پژوهش: فاصله بین وضعیت موجود و مورد انتظار عوامل مؤثر فرهنگ مطالعه چگونه است؟
۲۰۶	
۲۰۷	بررسی وضعیت موجود و مورد انتظار لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه
۲۰۷	وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار نسبت به کل لایه ارزش‌ها
۲۰۸	وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها
۲۰۸	وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها
۲۰۹	وضعیت موجود و مورد انتظار کل مؤلفه‌ها در لایه قواعد
۲۰۹	وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد

- ۲۱۰----- وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد
- ۲۱۰----- وضعیت موجود و مورد انتظار کل مؤلفه‌ها در لایه جلوه‌ها
- ۲۱۱----- وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد
- ۲۱۱----- وضعیت موجود و مورد انتظار مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها
- ۲۱۲----- مرحله سوم تحقیق
- ۲۱۲----- اولویت‌بندی اثرات مؤلفه‌های اصلی کل لایه‌های فرهنگ مطالعه
- ۲۱۲----- اولویت‌بندی اثرات مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها
- ۲۱۳----- اولویت‌بندی اثرات مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد
- ۲۱۴----- اولویت‌بندی اثرات مؤلفه‌های فرعی در لایه جلوه‌ها
- ۲۱۵----- مرحله چهارم تحقیق: جمع‌بندی نتایج سه مرحله تحقیق
پیشنهادها و راهکارهای کلی برای توسعه فرهنگ مطالعه براساس مدل عملیاتی توسعه
- ۲۱۷----- فرهنگ مطالعه
- ۲۱۸----- راهبرد خُرد
- ۲۱۸----- راهبرد کلان
- ۲۲۰----- نتیجه‌گیری کلی
- ۲۲۱----- پیش فرض اول: مطالعه یک رفتار اجتماعی است.
پیش فرض دوم: فرهنگ «مطالعه» به یک عنوان یک عمل اجتماعی متأثر از فرهنگ
- ۲۲۱----- جامعه است.
- ۲۲۲----- پیش فرض سوم: فرهنگ مطالعه دارای ابعاد و لایه‌های مختلف است.
پیش فرض چهارم؛ جامعه ما از دارایی ارزشی و معنوی کافی برای توسعه فرهنگ مطالعه
- ۲۲۳----- بر خوردار است.
- ۲۲۴----- رویکرد مناسب برای بررسی و توسعه فرهنگ مطالعه
- ۲۲۶----- مدل پیشنهادی توسعه فرهنگ مطالعه ایران
- ۲۲۷----- مدل عملیاتی میزان اهمیت عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه ایران
مدل عملیاتی میزان فاصله وضعیت موجود نسبت به مورد انتظار عوامل مؤثر بر توسعه
- ۲۲۹----- فرهنگ مطالعه ایران
- ۲۳۱----- مدل عملیاتی میزان اثربخشی عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه ایران
- ۲۳۳----- پیشنهادهایی برای پژوهش‌های بیشتر

۲۳۵	منابع
۲۴۹	پیوست‌ها
۲۵۰	پیوست ۱. اطلاعات جمعیت شناختی صاحب‌نظران پرسشنامه اول
۲۵۲	پیوست ۲. اطلاعات جمعیت شناختی صاحب‌نظران پرسشنامه دوم
۲۵۶	پیوست ۳. اطلاعات جمعیت شناختی صاحب‌نظران پرسشنامه سوم
۲۵۷	پیوست ۴. نامه پرسشنامه اول
۲۵۸	پیوست ۴. پرسشنامه اول
۲۶۸	پیوست ۴. پرسشنامه دوم
۲۷۶	پیوست ۵. نامه پرسشنامه دوم
۲۷۷	پیوست ۶. پرسشنامه سوم قسمت اول
۲۷۹	پیوست ۶. پرسشنامه سوم قسمت دوم
۲۸۴	پیوست ۶. نامه پرسشنامه سوم
۲۸۶	پیوست ۷-۱. مؤلفه‌های اصلی مدل
۲۸۷	پیوست ۷-۲. مؤلفه‌های فرعی مدل نهایی

فهرست جدول‌ها، نمودارها و شکل‌ها

- جدول ۱. شاخص‌های وضعیت مطالعه ایران ----- ۳
- جدول ۲. آمار انتشار کتاب در سالهای ۱۳۸۷-۱۳۸۹ در ایران ----- ۳
- جدول ۳. میزان مطالعه مردم ایران در سالهای ۱۳۸۸-۸۹ (در محبوب، ۱۳۹۰: گزارش پژوهش وضعیت گذران وقت مردم شهری و روستایی کل کشور) ----- ۴
- جدول ۴. تناظر لایه‌های فرهنگ و فرهنگ مطالعه (با اقتباس از شاین، ۱۳۸۳). ----- ۲۲
- جدول ۵. مهمترین عوامل بازدارنده و تسهیل کننده مطالعه مورد توجه پژوهشگران در مرور نوشتار ----- ۶۹
- جدول ۶. ضرایب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه ۱، لایه ارزش‌ها ----- ۸۶
- ادامه جدول ۶. ضرایب آلفای کرونباخ لایه قواعد- پرسشنامه ۱ ----- ۸۷
- ادامه جدول ۶. ضرایب آلفای کرونباخ لایه جلوه‌ها- پرسشنامه ۱ ----- ۸۸
- جدول ۷. ضرایب آلفای کرونباخ لایه ارزش‌ها- پرسشنامه ۲ ----- ۸۸
- ادامه جدول ۷. ضرایب آلفای کرونباخ برای لایه قواعد- پرسشنامه ۲ ----- ۸۹
- ادامه جدول ۷. ضرایب آلفای کرونباخ لایه جلوه‌ها- پرسشنامه ۲ ----- ۹۰
- جدول ۸. نتایج آزمون کولموگوروف اسمیرنف متغیرهای تحقیق لایه ارزش‌ها- پرسشنامه ۲ -- ۹۱
- ادامه جدول ۸. نتایج آزمون کولموگوروف اسمیرنف متغیرهای تحقیق لایه قواعد- پرسشنامه ۲ ۹۳
- جدول ۸. نتایج آزمون کولموگوروف اسمیرنف متغیرهای تحقیق لایه جلوه‌ها- پرسشنامه ۲ -- ۹۴
- جدول ۸. نتایج آزمون کولموگوروف اسمیرنف متغیرهای تحقیق سه لایه - پرسشنامه ۲ ----- ۹۴
- جدول ۹. طیف نه تایی ساعتی: برای ارزش گذاری شاخص‌ها نسبت به هم (در: آذر و رجب زاده، ۱۳۸۷) ----- ۹۶
- شکل ۲. ساختار تحلیل وزن دهی سلسله مراتبی با سه سطح ----- ۹۷
- جدول ۱۰. توزیع فراوانی جنسیت مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۱

- جدول ۱۱. توزیع فراوانی سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۲
- جدول ۱۲: توزیع فراوانی جایگاه مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۳
- جدول ۱۳. توزیع فراوانی رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۳
- جدول ۱۴: توزیع فراوانی علت انتخاب مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۴
- جدول ۱۵. توزیع فراوانی جنسیت مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۴
- جدول ۱۶. توزیع فراوانی سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۵
- جدول ۱۷. توزیع فراوانی جایگاه علمی و مدیریتی صاحب‌نظران ----- ۱۰۶
- جدول ۱۸. توزیع فراوانی رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۶
- جدول ۱۹. توزیع فراوانی علت انتخاب مشارکت‌کننده ----- ۱۰۷
- جدول ۲۰. توزیع فراوانی جنسیت مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۸
- جدول ۲۱. توزیع فراوانی سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان ----- ۱۰۸
- جدول ۲۳. توزیع فراوانی رشته تحصیلی مشارکت‌کنندگان ----- ۱۱۰
- جدول ۲۴. توزیع فراوانی علت انتخاب افراد مشارکت‌کننده ----- ۱۱۰
- جدول ۲۵. وضعیت کمی شاخص‌ها موجود در پرسشنامه ----- ۱۱۲
- جدول ۲۶. شاخص‌های کم اهمیت و نامناسب از دیدگاه صاحب‌نظران ----- ۱۱۲
- جدول ۲۷. مؤلفه‌های اصلی، فرعی و شاخص‌های لایه ارزش‌ها و باورهای فرهنگ مطالعه -- ۱۱۳
- جدول ۲۸. مؤلفه‌های اصلی، فرعی و شاخص‌های لایه قواعد و هنجارهای فرهنگ مطالعه -- ۱۱۵
- جدول ۲۹. مؤلفه‌های اصلی، فرعی و شاخص‌های لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه ----- ۱۱۹
- جدول ۳۰. وضعیت کمی مؤلفه‌های اصلی، فرعی و شاخص‌های هر سه لایه فرهنگ مطالعه - ۱۲۱
- جدول ۳۱. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها- پرسشنامه ۱ ----- ۱۲۳

- ادامه جدول ۳۱. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها-
پرسشنامه ۱ ----- ۱۲۴
- جدول ۳۲. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی، لایه قواعد- پرسشنامه ۱
----- ۱۲۶
- ادامه جدول ۳۲. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد- پرسشنامه
۱ ----- ۱۲۸
- ادامه جدول ۳۲. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد- پرسشنامه
۱ ----- ۱۲۸
- ادامه جدول ۳۲. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد- پرسشنامه
۱ ----- ۱۲۹
- ادامه جدول ۳۲. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد- پرسشنامه
۱ ----- ۱۳۱
- جدول ۳۳. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها- پرسشنامه ۱
----- ۱۳۳
- ادامه جدول ۳۳. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها-
پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۴
- ادامه جدول ۳۳. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای شاخص‌های مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها-
پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۵
- جدول ۳۴. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها- پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۷
- جدول ۳۵. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد- پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۸
- جدول ۳۶. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها- پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۹
- جدول ۳۷. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها- پرسشنامه ۱ ----- ۱۳۹
- جدول ۳۸. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد- پرسشنامه ۱ ----- ۱۴۰
- جدول ۳۹. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای مؤلفه‌های اصلی لایه جلوه‌ها - پرسشنامه ۱ ----- ۱۴۰

- جدول ۴۰. نتایج رتبه‌بندی فریدمن برای لایه‌های اصلی پرسشنامه ۱ ----- ۱۴۱
- جدول ۴۱. اطلاعات توصیفی مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها و باورهای فرهنگ مطالعه - پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۲
- جدول ۴۲. اطلاعات توصیفی مؤلفه‌های اصلی لایه قواعد فرهنگ مطالعه - پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۴
- جدول ۴۳. اطلاعات توصیفی مؤلفه‌های اصلی لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه - پرسشنامه ۲ - ۱۴۶
- جدول ۴۴. اطلاعات توصیفی لایه‌های کلی فرهنگ مطالعه - پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۷
- نمودار ۵. وضعیت موجود و مورد انتظار لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه - پرسشنامه ۲ --- ۱۴۸
- جدول ۴۵. میانگین، تفاضل و انحراف مؤلفه‌های فرعی لایه ارزش‌ها - پرسشنامه ۲ ----- ۱۴۹
- جدول ۴۶. رتبه مؤلفه‌های فرعی حسب نمره وضعیت موجود به میانگین وضعیت مورد انتظار در مقیاس ۱۰۰ در لایه ارزش‌ها - پرسشنامه ۲ ----- ۱۵۱
- جدول ۴۷. میانگین، تفاضل و انحراف مؤلفه‌های فرعی لایه قواعد - پرسشنامه ۲ ----- ۱۵۲
- جدول ۴۸. رتبه مؤلفه‌های فرعی حسب اختلاف میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار در لایه قواعد - پرسشنامه ۲ ----- ۱۵۴
- جدول ۴۹. میانگین، تفاضل و انحراف مؤلفه‌های فرعی لایه جلوه‌ها - پرسشنامه ۲ ----- ۱۵۵
- جدول ۵۰. رتبه مؤلفه‌های فرعی حسب اختلاف میانگین وضعیت موجود و مورد انتظار در لایه جلوه‌ها - پرسشنامه ۲ ----- ۱۵۶
- جدول ۵۱. نتیجه آزمون تی وابسته برای مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها ----- ۱۵۷
- جدول ۵۲. نتیجه آزمون تی وابسته برای مؤلفه‌های اصلی دولت، نظام آموزشی، حوزه نشر و فناوری اطلاعات در لایه قواعد ----- ۱۵۸
- جدول ۵۳. نتیجه آزمون ویلکاکسون برای مؤلفه‌های اصلی جامعه، خانواده، کتابخانه در لایه قواعد ----- ۱۵۹
- جدول ۵۴. اطلاعات توصیفی مؤلفه‌های اصلی جامعه، خانواده، کتابخانه در لایه قواعد ----- ۱۶۰

- جدول ۵۵. نتیجه آزمون ویلکاکسون برای مؤلفه‌های اصلی جامعه، نظام آموزشی، خانواده در لایه جلوه‌ها ----- ۱۶۰
- جدول ۵۶. اطلاعات توصیفی مؤلفه‌های اصلی جامعه، نظام آموزشی، خانواده در لایه جلوه‌ها ۱۶۱
- جدول ۵۷. نتیجه آزمون تی وابسته برای مؤلفه‌های اصلی حوزه نشر، کتابخانه و فناوری اطلاعات نوین در لایه جلوه‌ها ----- ۱۶۱
- جدول ۵۸. نتیجه آزمون تی وابسته برای لایه ارزش‌ها ----- ۱۶۳
- جدول ۵۹. نتیجه آزمون تی وابسته برای لایه قواعد در فرهنگ مطالعه ----- ۱۶۳
- جدول ۶۰. نتیجه آزمون تی وابسته برای لایه جلوه‌ها ----- ۱۶۴
- جدول ۶۱. ساختار سلسله مراتبی مؤلفه‌های اصلی و فرعی فرهنگ مطالعه ----- ۱۶۶
- جدول ۶۲. موارد حذفی تک مؤلفه در محاسبه مقایسه‌های زوجی در لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه ----- ۱۶۸
- شکل ۳. تعیین مؤثرترین عوامل برای لایه ارزش‌ها ----- ۱۶۹
- شکل ۴. عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه در لایه قواعد ----- ۱۷۰
- شکل ۵. عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه در لایه جلوه‌ها ----- ۱۷۱
- جدول ۶۳. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های اصلی لایه ارزش‌ها ----- ۱۷۲
- جدول ۶۴. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی جامعه در لایه ارزش‌ها ----- ۱۷۳
- جدول ۶۵. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی خانواده در لایه ارزش‌ها ----- ۱۷۴
- جدول ۶۶. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی کتابخانه در لایه ارزش‌ها ----- ۱۷۵
- جدول ۶۷. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی مؤلفه جامعه در لایه قواعد ----- ۱۷۷
- جدول ۶۸. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی مؤلفه دولت در لایه قواعد ----- ۱۷۸
- جدول ۶۹. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی نظام آموزشی در لایه قواعد ----- ۱۷۹
- جدول ۷۰. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی چاپ و نشر در لایه قواعد ----- ۱۸۰
- جدول ۷۱. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی جامعه در لایه جلوه‌ها ----- ۱۸۳

- جدول ۷۲. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی مؤلفه چاپ و نشر در لایه جلوه‌ها -- ۱۸۳
- جدول ۷۳. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی مؤلفه کتابخانه در لایه جلوه‌ها ---- ۱۸۴
- جدول ۷۴. ماتریس مقایسه‌های زوجی مؤلفه‌های فرعی مؤلفه فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی در لایه جلوه‌ها ----- ۱۸۵
- شکل ۶. میزان اثربخشی عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه در ایران ----- ۱۸۸
- جدول ۷۵. وضعیت کلی اثربخشی کلیه مؤلفه‌های اصلی و فرعی در لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه ----- ۱۸۹
- جدول ۷۸. وضعیت میزان اهمیت، شکاف و اثربخشی عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه به تفکیک لایه‌های سه‌گانه ----- ۲۱۵
- مدل عملیاتی میزان اهمیت عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه ایران ----- ۲۲۸
- مدل عملیاتی میزان شکاف عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه ایران ----- ۲۳۰
- مدل عملیاتی میزان اثربخشی عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ مطالعه ایران ----- ۲۳۲
- نمودار میزان اهمیت، شکاف و اثربخشی عوامل اصلی مؤثر در لایه ارزش‌های فرهنگ مطالعه ۲۸۶
- نمودار میزان اهمیت، شکاف و اثربخشی عوامل اصلی مؤثر در لایه قواعد فرهنگ مطالعه --- ۲۸۶
- نمودار میزان اهمیت، شکاف و اثربخشی عوامل اصلی مؤثر در لایه جلوه‌های فرهنگ مطالعه ۲۸۷

اگر بضاعتی است:

**پیشکش به هر آن که بر
من حقی دارد و اندیشه‌ای
آموخت**

چکیده

این پژوهش با هدف شناسایی، دسته‌بندی، تعیین اهمیت نسبی، تعیین شکاف بین وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار و اولویت‌بندی اثربخشی عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه به منظور ارائه مدلی مناسب برای توسعه فرهنگ مطالعه در ایران انجام شد. عوامل مؤثر بر فرهنگ مطالعه با مرور متون و نظرخواهی از برخی اندیشمندان در سطح کشور شناسایی و بر پایه مدلی در سه لایه تحت عنوان لایه ارزش‌ها و باورها، لایه قواعد و لایه جلوه‌ها دسته‌بندی گردید. در ذیل هر لایه، مؤلفه‌های اصلی: کتابخانه، جامعه، دولت، نظام آموزشی، حوزه نشر، خانواده و فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی و در زیر هر مؤلفه اصلی، مؤلفه‌های فرعی و در نهایت شاخص‌ها قرار گرفت. در مجموع ۱۵۴ شاخص عمده مؤثر بر فرهنگ مطالعه در سه لایه مورد تایید صاحب‌نظران قرار گرفت.

این پژوهش توصیفی، از نوع کاربردی است و با استفاده از روش کتابخانه‌ای، دلفی، پیمایشی و فن تحلیل سلسله مراتبی^۱ صورت گرفت و داده‌ها با استفاده از سه پرسشنامه جمع‌آوری و با بهره‌گیری از نرم افزار اس پی اس اس و نرم‌افزار تحلیل سلسله مراتبی اکسپرت چویس^۲ تحلیل شد.

یافته‌ها نشان داد در مرحله اول تحقیق، وضعیت کمی مؤلفه‌های اصلی لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه که لایه قواعد با ۴۳/۷۵ درصد بیشترین و لایه ارزش‌ها با ۲۵ درصد کمترین مؤلفه‌های اصلی را به خود اختصاص داده است.

نتایج رتبه‌بندی نشان داد میان میزان اهمیت لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه، مؤلفه‌های اصلی (جامعه، نظام آموزشی، خانواده، حوزه نشر) لایه ارزش‌ها و میان مؤلفه‌های اصلی (جامعه، دولت، نظام آموزشی، خانواده، حوزه نشر، کتابخانه و فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی) لایه قواعد، تفاوت معنی‌داری نیست. اما نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های اصلی در لایه جلوه‌ها نشان داد که بین آنها تفاوت معنی‌داری بوده است. نتایج مرحله دوم تحقیق نشان داد که بین وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار در سه لایه فرهنگ مطالعه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. در مرحله سوم تحقیق اولویت‌بندی اثرات مؤلفه‌های اصلی لایه‌های سه‌گانه فرهنگ مطالعه مشخص شد به ترتیب نظام آموزشی، خانواده، جامعه، کتابخانه، حوزه چاپ و نشر، فناوری اطلاعات و رسانه‌های گروهی و دولت در فرهنگ مطالعه ایران تأثیرگذار بوده‌اند. در نهایت ضمن ارائه پیش‌فرض‌هایی برای پیاده‌سازی مدل، با توجه به نتایج حاصل از سه مرحله تحقیق، مدل عملیاتی توسعه فرهنگ مطالعه در ایران ارائه و راهکارهایی برای اجرای آن پیشنهاد گردید.

کلید واژه‌ها: مطالعه، فرهنگ مطالعه، لایه ارزش‌ها و باورها، لایه قواعد، لایه جلوه‌ها، مدل توسعه فرهنگ

مطالعه، ایران

^۱.AHP (Analytical Hierarchy Process)

^۲.Expert choice

فصل اول

تعریف و تبیین مسئله

هدف‌های پژوهش

اهمیت، ضرورت و فواید تحقیق

پرسش‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

تعریف‌های مفهومی و عملیاتی

مقدمه

تعریف و تبیین مسئله

هدف اصلی فراگیری مهارت‌های خواندن و نوشتن، ورود به مرحله مطالعه مستمر برای دستیابی به مزیت‌های خاص فردی و اجتماعی است. بشر به تحقیق دریافته‌است که مطالعه پایدار، زمینه توسعه فردی و اجتماعی را برای جوامع فراهم می‌کند. با همین نگرش یونسکو از دهه ۱۹۶۰ کتاب را به عنوان یکی از ابزارهای مهم ارتقای اهدافش منظور کرد و سال ۱۹۷۲ را سال بین‌المللی کتاب اعلام کرد (یونسکو، ۲۰۰۲). جوامع مختلف نیز با درک این مهم، گاه با توانمندی کارشناسان داخلی و گاه با کمک کارشناسان فرهنگی جهانی، به ویژه یونسکو، درصدد ترویج عادت مطالعه در میان جامعه خود بوده‌اند (یونسکو، ۲۰۰۲). البته میزان موفقیت آنها نسبی بوده است، چرا که دستیابی به نرخ مطالعه تأثیرگذار بر توسعه، همانند هر شاخص دیگری به عوامل دیگر به خصوص عوامل زیربنایی بستگی دارد.

در ایران با وجود تلاش‌های گسترده در زمینه ارتقای سواد خواندن و نوشتن و نیز افزایش سطح تحصیلات به ویژه در مقاطع دانشگاهی و سطح تکمیلی، هنوز نرخ مطالعه از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. موضوع پایین بودن نرخ مطالعه ایران سالهاست به شکل‌های مختلف در محافل و مناسبت‌های مختلف، سایت‌های خبرگزاری‌ها و روزنامه‌ها، به ویژه در ایام هفته کتاب و زمان برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب انعکاس یافته‌است. شاهد پایین بودن نرخ مطالعه گزارش‌های آماری داخلی است. بنابر آمارهای منتشره تا سال ۱۳۸۷، حداکثر میانگین ساعت مطالعه در روز برای هر فرد ایرانی، ۱۸ دقیقه اعلام شده‌است. اما طبق نظرسنجی سال ۱۳۸۷ از یک نمونه ۱۷ هزار نفری، تجمیع سرانه مطالعه در کشور در سه بخش کتاب (کتاب‌های غیردرسی، قرآن و ادعیه و مطالعه در فضای مجازی)، روزنامه و نشریات، میانگین مطالعه از ۷۰/۴۳ دقیقه در روز و در سال ۱۳۸۸ به ۷۶ دقیقه در روز افزایش داشته‌است که البته در مورد روایی این سرانه‌های مطالعه ارائه شده با توجه به شواهد عینی و بررسی‌های بعدی تردید وجود دارد. جزئیات این آمارها به نقل از نهاد کتابخانه‌های عمومی در جدول ۱ ارائه شده‌است (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۸).

جدول ۱. شاخص‌های وضعیت مطالعه ایران

میزان مطالعه	شاخص‌های مطالعه در ایران
۲/۷ کتاب	متوسط تعداد کتاب مطالعه شده در سال
۱۵:۲۹ دقیقه	متوسط مطالعه روزانه کتاب
۲:۲۹ دقیقه	متوسط مطالعه کتاب در فضای مجازی
۱۲:۷ دقیقه	متوسط زمان مطالعه قرآن و ادعیه
۳۰:۵ دقیقه	مجموع مطالعه کتاب
۳۹:۲۷ دقیقه	متوسط مطالعه روزانه روزنامه
۶:۲۲ دقیقه	متوسط مطالعه روزانه نشریات (روزانه)
۷۶:۰۱ دقیقه	سرانه کل مطالعه (کتاب، روزنامه و نشریات)
منبع: نهاد کتابخانه‌های عمومی (۱۳۸۸). گزارش سرانه مطالعه ایران	

همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود متوسط تعداد کتاب‌های غیردرسی مطالعه شده کل جامعه ایران^۱ ۲/۷ کتاب در سال است. این میانگین برای افراد با سواد (۵۹/۹۲۵/۰۰۰ نفر) ۳/۲ کتاب و برای باسوادان اهل مطالعه ۶/۲ کتاب بوده است. ۵۲/۷ درصد از باسوادان در سال ۱۳۸۸ کتاب خوانده‌اند و ۴۵/۵ درصد از آنها کتابی نخوانده‌اند (نهاد کتابخانه عمومی، ۱۳۸۸). بر اساس همین گزارش، بدون هیچ مقایسه‌ای با وجود درصد قابل توجهی از باسوادان (۴۵/۵ درصد) که هیچ کتابی نخوانده‌اند، به آسانی می‌توان دریافت که میزان مطالعه در کشور کم است. با نگاهی به شاخص‌های دیگری درمورد تعداد کتاب‌های منتشره در جدول ۲، به وضعیت مطالعه در کشور بهتر پی خواهیم برد.

جدول ۲. آمار انتشار کتاب در سالهای ۱۳۸۷-۱۳۸۹ در ایران

کتاب	سال ۱۳۸۹ (۹ ماهه اول)	سال ۱۳۸۸	سال ۱۳۸۷
متوسط شمارگان	۲۹۹۷	۳۴۱۷	۳۹۶۵
تعداد نسخه کتاب‌های چاپ شده	۴۲۹۷۳	۶۰۶۴۶	۵۵۵۵۴
تعداد عناوین کتاب‌های چاپ شده (جدید)	۲۲۱۶۷	۲۸۷۲۱	۲۴۱۴۵
منبع: خانه کتاب (۱۳۹۰).			

۱. با احتساب ۷۰/۵۰۰/۰۰۰ نفر جمعیت ایران در سرشماری سال ۱۳۸۵